

Demeter Gy. Róbert

Másság, rasszizmus

Holokauszt, antiszemitizmus

„Az árjának merő ellentéte a zsidó. A zsidó egész életére a tipikus élősd maradt, és kárt okozó bacillus módjára csak akkor terjeszkedik, ha számára alkalmas talajra bukkan. Léte abban is hasonlít az élősdiekéhez, hogy ahol fellép, ott hosszabb vagy rövidebb időn belül kihal a gazdanép.” Adolf Hitler-Mein Kampf

Az eredeti görög szó a "holokausztosz", aminek a pontos jelentése "egészen eléggő áldozat". A II. világháború előtt a nagy tüzeseteket nevezték holokausztnak. A XX. század elején történt hasonló brutalitású népirtások (pl.: örmény holokauszt, amerikai indián holokauszt) miatt a holokauszt szó már sokkal általánosabb jelentést kapott, szemben a Soá-val, mely példátlan esemény az emberiség történetében, az alábbi két ok miatt. Egyrészt egyedülálló, hogy egy egész népet életkorra, származásukra való tekintet nélkül elítéljenek, másrészt a bűncselekményt modern eszközökkel, személytelenül, ipari formában hajtották végre.

Olvasmányaim és élményeim alapján, talán úgy fogalmazhatnám meg a holokausztot: a második világháború alatt megölt népek, társadalmi csoportok ipari módszerekkel történő lemészárolása, megölése. Kicsit hivatalos és száraz megfogalmazás, de véleményem szerint pontos.

Dolgozatomban a zsidók üldöztetéséről, az antiszemitizmus óriási méreteiről írok. A zsidókat a keresztény Nyugaton csaknem két évezreden át hátrányosan megkülönböztették és üldözték. Az antiszemitizmus, azonban ma sem merült teljesen a feledés homályába, csak kevesen vannak azok, akik nyíltan vállalják a nézeteiket (például: skinheadek).

Antiszemitizmus már kétezer éve jelen van, de a zsidóság mérhetetlen veszteségei a XX. századra kristályosodtak ki. A fasizmus szélsőséges formája, a náciizmus Németországban alakult ki. 1933-ban Hitler jutott hatalomra, s vele együtt a fasizmus is. A két világháború között fasiszta rendszer volt hatalmon Japánban is. A II. világháború előtt és alatt a tengelyhatalmakkal szövetséges államokban (Szlovákia, Románia, Bulgária) is fasiszta típusú diktatúrák alakultak ki. Leghosszabb ideig Portugáliában és Spanyolországban működött fasiszta rendszer.

A fasizmus pontosan és általános értelemben nehezen meghatározható, szélsőjobboldali, jellegzetesen huszadik századi politikai ideológia, mozgalmi és uralmi rendszer. Az első világháború után Európa-szerte elterjedt, mint válságkezelő ideológia, amely a nacionalizmust és nemzeti egységet hirdetett, de nem volt mentes a szociális érzékenységtől sem. Az ideológia mögé pártok és mozgalmak szerveződtek, főként a kispolgárság köréből, ám uralmi rendszerré, totalitárius diktatúra formájában csak Németországban és Olaszországban szilárdult.

Az első világháború elvesztése, az ebből fakadó nemzeti katasztrófa, a sértett nemzeti büszkeség, a működési zavarokkal küzdő parlamentáris demokrácia (Weimari köztársaság), a gazdasági modernizáció révén felerősödő társadalmi különbségek voltak azok a tényezők, amelyek a náci totális állam létrejöttét elősegítették. Fontos ide csatolnom a gazdasági válságot is, mely az egész kapitalista rendszert megrázta. Ilyen társadalmi és gazdasági állapotokba ágyazódik be a fajgyűlölet problematikája. Tehát világgazdasági válság volt az a tényező, ami aktivizálta a német nemzetiszocialista mozgalmat, és Hitler fel tudta építeni a totális fasiszta diktatúrát. Az I. világháborús veszteség is felborzolták a német nép kedélyét. A nacionalista, antiszemita érzések felerősödtek. Az első világháborúban az antiszemitizmusnak még nem volt akkora szerepe, mint a második világháború alatt.

A lemaradástól való félelemből származó agresszív indulatok bűnbakot keresnek, és minden bajok forrását végül különféle faji, vallási tradíciókra, illetve az azokat megjelenítő csoportokra vezetik vissza.

Hitler hírhedt Mein Kampf (Harcom) című könyvét 1923-ban írta, amikor a puccskísérlete után börtönbe került. Ebben fejtette ki rémisztő fajelméletét, mely a náciizmus „alpműve” lett. Az első világháború elvesztését követő kaotikus viszonyok között, az 1918-as forradalmi hullám hatására létrejött szélsőjobboldali, radikális ideológia, melyet Hitler egészen szélsőséges keretek között alakított a saját formájára. Olvastam részleteket a Mein Kampfból és annyit tudnék hozzá fűzni, hogy érthetetlen és zavaros. Egy ember gögös, eszetlen ideáljainak a teljes zavar.

A náciik, akik a demokratákat és a szocialistákat okolták az I. világháborús vereségért és elutasították a versailles-i békeszerződést. A Nemzetiszocialista Német Munkáspárt (NSDAP) az 1930-as évek elején a Weimari Köztársaság legnagyobb pártja lett. 1933 után a hatalomra került párt totális diktatúrát épített ki. „Hitler törvényesen jutott hatalomra, és a törvény

betűjét használta a törvényesség aláaknázására.” (Lucy S. Dawidowicz- Háború a zsidók ellen)

Az állam erőszakszervezetei (SA, SS, GESTAPO) minden törvényes ellenőrzés nélkül működtek. A rendszer politikai módszerei a fegyveres erőszak, illetve a szociális és politikai demagógia voltak. A diktatúra ideológiai hátterét pedig a fajelmélet és az antiszemitizmus képezte. A német precizitás a diktatúra intézményében is bemutatható. Szervezetten előkészített ”színpad” volt ez az antiszemitizmus felé. Fontosnak érzem Hitler és cinkosainak személyiségét, szemléletét megérteni. Ezek a szempontok rávilágítanak a holokauszt történéseire. Olyan emberekről van szó, akik elkötelezett hívei voltak a zsidóság kiirtására. Állatnak, vagy még annak se tartották a zsidókat. Az ilyenfajta nézetek szülték meg a zsidóság ipari módszerekkel történő megölését.

Az 1933-ban hatalomra került Nemzetiszocialista Német Munkáspárt (NSDAP) legfőbb ellensége a zsidóság volt. Németországból, illetve a III. Birodalomból való kitelepítésük kezdetektől a náci vezetés céljai közé tartozott. A náci nem csak a zsidókat tekintették ellenségüknek. Gyakorlatilag mindenkit annak tekintettek, aki megkérdőjelezte hatalmukat, elveiket, céljaikat és módszereiket, vagy akit egyszerűen „feleslegesnek” tartottak. Antiszemita és keresztényellenes nézetei a hatalomra kerülés után tovább radikalizálódtak. A náciizmus sajátos jellegzetességei közé tartozott a rasszista vonás, a fajelmélet, miszerint egyes etnikumok alsóbbrendűek, ennek megfelelően őket nem illeti meg az élethez való jog. A diktatúra alatt megkezdődött a népirtás, emberek százezreit szállították koncentrációs táborokba, hogy fizikailag megsemmisítsék őket. A náci ideológiájában mindig jelen voltak az antiszemitizmus, az antibolsevizmus és az antiliberalizmus elemei. Ezek mind-mind eszközei voltak az ellenségkép kialakításának a Harmadik Birodalomban.

1941 júliusa: "Hosszútávon a nemzetiszocializmus és a vallás nem létezhet együtt...az emberiséget ért legsúlyosabb csapás a kereszténység megjelenése volt. A bolsevizmus a kereszténység törvénytelen gyermeke, mindkettőt a zsidók találták ki."

1941 októbere: " A kereszténység lázadás a természeti törvény ellen, tiltakozás a természet ellen", Krisztust "népvezérnek kell tekinteni, aki szemben állt a zsidókkal...bizonyos, hogy Jézus nem volt zsidó...A zsidók egyébként úgy tudták, hogy ő egy kurva és egy római katona gyermeke volt". 1942. júniusa: hiba volt a Bibliát németre fordítani mert "...így minden német ki van szolgáltatva ennek a zsidó halandzsának". (Hitlertől származó idézetek)

Endlösung:

Bár Németországban a zsidó származású polgárokat erőszak és megkülönböztetés sújtotta már a harmincas években, de a világháború kitörése után emelkedett ennek a száma, drasztikusan. Dachauban 1933 tavaszán, egy elhagyott ipari területen hozták létre az első koncentrációs tábort. A harmincas években, különösen a háborús helyzethez képest, viszonylag normális viszonyok jellemezték Dachaut. A foglyokat még nem dolgoztatták kimerülésig, ételmezésük és pihenőidejük hossza elviselhetővé tette az életet. A háborús években a ”forgalom” számának növekedésével a halálozások száma megugrott, és a helyzet fokozatosan romlott. A Német Birodalom terjeszkedésével a területek mellett nőtt a zsidók száma is. Másrészt hiába úztek el több százezer zsidót, Lengyelország megszállásával több mint kétmillió újabb zsidó került uralmuk alá. Ennyi embert pedig sehhol sem fogadtak volna be. A zsidókérdés, amely 1938-ig főleg német belpolitikai téma volt, a náci hódításokkal európai "problémává" vált. Sürgetőnek érezte a Náci politika a zsidó kérdés megoldását. A náci ideológiában a zsidóság

alsóbbrendű fajnak számított, melytől Hitler meg akarta szabadítani egész Európát. Hitler célja a zsidóság teljes megsemmisítése.

A zsidóság megsemmisítésére, elszigetelésére ”bevett” módszerek:

- a zsidó közösségnek a társadalom többi részétől való elszigetelését szolgáló intézkedések
- kényszerkivándorlás, deportálás és letelepítés
- elkülönítés és gettókba való telepítés
- gyilkosságok, kivégzések
- éhhalálhoz, kimerültségtől és betegségektől elhalálozáshoz vezető étel- és vízhiányok (Endlösung előtt is megtörtént)
- kényszermunka (a lassú halál egyik formájaként)
- a zsidó származású lakosság tömeges kivégzése
- éhezés és gázkamrák a koncentrációs táborokban,
- halálmenetek

1935 szeptember 15-én az NSDAP új jogi irányelveket tett közzé. Zsidónak tekintendő akinek három nagyszülője „zsidó fajú”, vagyis zsidó vallási közösséghez tartozik. E törvény nem különítette el a vallási hovatartozást a faji jellemzőktől. Elvágta a zsidókat a német társadalom többi részével összekötő utolsó szálakat is, s az állami védelemtől megfosztva, gettóba kényszerítette a zsidóságot.

Haláltáborok

A koncentrációs táborok célja a ”bűnösök” kivégzése volt, és a lassú halál elérése a fokozott testi, lelki leépülés útján. A halál csak az utolsó állomás, addig az időt szenvedéssel és megaláztatással kell. A halálozási arány az idő és a háború előrehaladtával növekedett. A táborok száma is egyre nőtt, míg végül behálózták az egész Német Birodalmat. A munkatáborokban a megszállt területek lakosságának és a szovjet hadifoglyoknak a munkáját használták Németország háborús hadipotenciáljának növelésére. A munkatáborokban a munkaadó az elemi feltételeket biztosította, hogy a termelés érdekében a munkaerő életben maradjon. A második világháború kezdete után (1939 szeptember 1.) például Lengyelország teljes zsidó lakosságát kényszermunkára kötelezték.

Lengyelország lerohanása után sor került az első tömeggyilkosságokra, a túlélőket gettókba zsúfolták. 1941-ben a Szovjetunió elleni inváziót követően az Endlösung „végső megoldás” látott napvilágot, mely a tömeggyilkossággal lett egyenrangú. Megkezdődtek a zsidók tömeges haláltáborokba gyűjtése. ’42-re összehangolt tervek voltak a zsidóság és más etnikai csoportok (politikai foglyok is) kiirtására. 1942 kezdték építeni a négy krematóriumot. Az üzemelés csúcán a krematóriumok napi kapacitása elérhette a 8000 főt is. Heinrich Himmler vezette ezt a ”programot”. A foglyok rendszeres, gázzal történő megsemmisítése 1942 márciusában kezdődött. (Auschwitzban négy gázkamra működött ciklon B gázzal, melyet először szovjet hadifoglyokon próbáltak ki. A háború végéig 1,25 millió embert öltek meg ezzel a módszerrel.) A táborok foglyait birodalom szerte alkalmazták a termelésben. Először is a legtitkosabb és legnehezebb fizikai munkáknál, mint a föld alatti gyárak kialakításánál, tehát ahol a szakképzettség nem számított, csak a nyers fizikai erő. A „végső megoldás”, a gázkamra mindvégig titkos maradt. A náci nagy hangsúlyt helyeztek a valóság elrejtésére. A

deportáltak nem tudták, mi fog velük történni, azt hitték, hogy csak áttelepítik őket. A náciak folytatták a megtévesztést, hiszen a gázkamrák úgy néztek ki, mint a zuhanyozók, és az áldozatoknak azt mondták, hogy fertőtlenítik őket.

A táborok másik fajtája a gyári táborok voltak, melyek magántulajdonú német cégek, vállalkozások irányítása és ellenőrzése alatt működtek. Itt a férfi és a női munkaerő egy táborban lakott. Sok helyen a nőkkel is nehéz fizikai munkát végeztek, mert a magáncégek lízingdíjat fizettek a munkaerőért, és a nőkért kevesebbet számított fel az SS.

A lágerekben 1933-36 között már mintegy ezer politikai foglyot őriztek, szándékosan együtt a köztörvényes elítéltekkel. 1934-ben az SS halálfejes egységei vették át a felügyeletet, ettől kezdve a polgári igazságügyi szerveknek nem volt beleszólásuk. 1937-ben alakult meg az első táborok építésével foglalkozó SS. 1937 után a koncentrációs táborok száma megsokszorozódott. 1940 és 1942 között hozták létre sok más, kisebb tábor is. 1944. március végén már számos kihelyezett részleggel 20 főtábor és 165 munkatábor működött. A háború előkészítéséhez és magához a háborúhoz is egyre több kényszermunkaerőre volt szükség. Az SS-által irányított táborokban az értéktelennek ítélt emberek – az elmebetegek, fogyatékosok elpusztításában orvosok is részt vettek.

A halál gyárak közül Auschwitz-Birkenau minden idők legnagyobb ember-megsemmisítő üzeme. internálták, de ide kerültek a politikai ellenfelek, az úgynevezett kisegyházakhoz tartozók, homoszexuálisok, papok, cigányok és bűnözők is.. A zsidók szisztematikus gyilkolása 1941 végén a chelmói megsemmisítő táborban kezdődött. A kezdetben munkatáborként is működő auschwitzi és majdaneki tábor a tömeges megsemmisítés céljára alakították ki: az auschwitzi törzstáborban és a hozzá tartozó, 1942-ben kiépült Birkenauban, valamint Majdanekben építették fel az első gázkamrákat. A zárt kamrába beengedett Cyklon B gázzal végrehajtott népiirtás első áldozatai 1942 márciusában szovjet hadifoglyok voltak. 1940 és 1945 között összesen mintegy 1,3 millió embert deportáltak az Auschwitz-komplexumba, közülük 1,1 milliót gyilkoltak meg. Elsősorban a zsidó származásúakat. (évszámok, adatok Robert Jungk-Az emberiség krónikájából származnak).

Haláltáborok létesültek:

- Treblinkán
- Auschwitzban
- Sobiborban
- Dachau
- Buchenwaldban –csak, hogy a legismertebbeket említsem. A deportáltakat érkezésük után szétválasztották, egy részüket dolgoztatták, a többieket elgátosították.

„Amíg a zsidókat életben hagyták, munkájukat kegyetlenül, ellenszolgáltatás nélkül zsákmányolták ki.” (Lucy S. Dawidowicz- Háború a zsidók ellen)

Az európai zsidóság emberveszteségei a második világháború idején

Ország	Zsidó lakosság száma eredetileg	Elpusztult zsidóság száma	Elpusztult zsidóság (%)
Ausztria	185.000	50.000	27
Belgium	65.700	28.900	44
Bulgária	50.000	--	--
Cseh-Morva Prot.	118.310	78.150	66
Dánia	7.800	60	0.7
Észtország	4.500	2.000	44
Finnország	2.000	7	0.3
Franciaország	350.000	77.320	22
Görögország	77.380	67.000	86
Hollandia	140.000	100.000	71
Jugoszlávia	78.000	63.300	81
Lengyelország	3.300.000	3.000.000	91
Lettország	91.500	71.500	78
Litvánia	168.000	143.000	85
Luxemburg	3.500	1.950	56
Magyarország	825.000	569.000	69
Németország	566.000	141.500	25
Norvégia	1.700	762	45
Olaszország	44.500	7.680	17
Románia	609.000	287.000	47
Szlovákia	88.950	71.000	80
Szovjetunió	3.020.000	1.100.000	60
Összesen:	9.796.840	5.596.029	57

Forrás: Sipos Péter- adattár a II. vh. Történetéhez, BP. 1994.

A számok önmagukért beszélnek. Nem említettem, hogy románok százezreit is megölték, mint ahogy több százezer olyan németet és lengyelt is, akiket súlyosan fogyatékosnak ítélték. Milliós számokról beszélhetünk, ha megemlítjük a szerb, lengyel, orosz rabszolgamunkásokat, hadifoglyokat. Több millió ember tömeges meggyilkolását bürokratikus és technikailag tökéletesen szervezték meg és hajtották végre. Véleményem szerint a felelősség a csatlós országokat is megilleti. Nem csak Hitler, hanem az európai vezetés is hibás volt.

Magyar zsidók és a holokauszt:

„Magyarországon 1919-től egy olyan, alapjában feudális-konzervatív kormányzati forma uralkodott, mely zsidóellenes kilengések közepette született meg, s a zsidók politikai és

közhivatali lehetőségeinek a hátraszorításán s egyidejűleg gazdasági lehetőségeiknek a meghagyásán, sőt a monopolkapitalizmus révén való megerősítésén alapult.”(Bibó István-Zsidókérdés Magyarországon 1944 után)

A magyarországi holokauszt gyakorlatilag a Teleki Pál által elfogadott 1920. évi 25. törvénnyel (Numerus Clausus) kezdődött. Ez volt az első olyan eset, amikor törvényi szinten mutatták meg a célcsoportot. Sajnálatos tény, hogy hazánk hozott először modern értelemben vett zsidótörvényt (felkiáltó jelet”teszek”, de csak így, betűkkel). 1932-től (Hitler hatalomra jutása után) a magyar kormányzásban folyamatos jobbrtolódás figyelhető meg. Legelőször Gömbös, akinek kormányzása alatt megerősödnek a szélsőjobboldali szervezetek, többek közt Szálasi Nemzeti Akarat Pártja, majd a Gömböst követő Imrédy, Darányi mind jobbrtolódása miatt kerül leváltásra. Kis hazánk igen súlyos tényekkel kell szembenézzen, hiszen a magyar holokauszt története sok szenvedéssel, embertelenséggel van tele. A holokauszt megértésére ”jó” példa a magyar. Természetesen olyan tekintetbe értem, hogy a magyar tehetetlenség, kizsákmányolás nálunk jól reprezentálható. Két kézzel adtuk oda a halálnak honfitársainkat, melyre nincs, nem lehet bocsánat. Hírheedt tény, hogy amikor ’44-ben Magyarországra jött Eichmann, meglepődött, hogy milyen jól szervezett a magyar zsidók deportálása.

Az első világháborús vereséggel minden megváltozott: az anyanyelvük, kultúrájuk és identitásuk tekintetében elmagyarosodott zsidók egy addig befogadó, „jó” magyar birodalom helyett olyan államban találták magukat, ahol az elveszített területekről visszaözönlő, „őshonos” magyar keresztény értelmiségiek, kis- és középpolgárok tömege akarta őket kiszorítani társadalmi pozícióikból. Ráadásul az új konzervatív-keresztény rendszer a megbuktatott „zsidó-bolsevik” diktatúra antitéziseként definiálta magát, és a hivatalos ideológia szintjére emelte a korábban szalonképtelen antiszemitizmust.

A zsidótörvények a 30-as években egyre inkább megfosztották jogaitól a hazai zsidóságot. (1938-tól kezdődően összesen négy zsidótörvényt szavazott meg a Magyar Országgyűlés, ezek egyre szigorúbbak voltak.) Magyarország 1941 nyarán lépett be a II. világháborúba, amikor hadat üzent a Szovjetunióknak, és német nyomásra, noha meg nem támadási egyezmény kötötte, megtámadta Jugoszláviát, és megszállta a Délvidéket. Már a harcok megindulása előtt a katonaköteles zsidó férfiakat, fegyveres szolgálat helyett fegyvertelen, úgynevezett munkaszolgálatra és megkülönböztető jel viselésére kényszerítették.

1943-ban Hitler és Horthy klessheimi találkozásánál Hitler többször is fölvetette a zsidókérdés radikális megoldásának szükségességét Magyarországon. Horthy kérdésére, hogy mihez kezdjen a zsidókkal, miután úgyszólván minden életlehetőséget megvont tőlük – ”elvégre mégsem ütheti őket agyon” –, Ribbentrop birodalmi külügyminiszter kijelentette: ”a zsidókat vagy meg kell semmisíteni, vagy koncentrációs táborokba szállítani.” Hitler ehhez még hozzáfűzte: ”Ha nem tudnak dolgozni, el kell pusztulniuk. Úgy kell őket kezelni, mint a tuberkulózis bacilust, amely megfertőzheti az egészséges testet.” A feszült légkörű találkozó után néhány nappal, 1943. május 7-én Horthy levelet intézett Hitlerhez, melyben közölte, hogy a ”zsidók fokozatos kikapcsolására vonatkozó további intézkedések folyamatban vannak, s amint meg lesznek teremtve elszállításuk feltételei, ezt is végre fogjuk hajtani”.

(Kurt Rieder- A koncentrációs táborok története- idézetek)

A háború elején Magyarország biztonságos terület volt a zsidók számára, szomszédos országokból rengetegen menekültek át. 1942-43-ig a magyar zsidóság többségének életét nem fenyegette veszély. A férfiak egy részét munkaszolgálatra hívták be, és a keleti frontra küldték. A német megszállás után a helyzetük sokat romlott: Adolf Eichmann

Magyarországra érkezett, és megkezdte a vidéki zsidóság deportálását. Egy hónap alatt a teljes vidéki zsidóságot összegyűjtötték, marhavagonokban Auschwitzba szállították, majd többségüket elgázostották. Ahhoz, hogy az Eichmann vezette, mindössze 200-300 emberből álló kommandó végre tudja hajtani a "zsidótlánítási" akciót, feltétlenül szükség volt a magyar közigazgatási és rendőri, csendőri szervek támogatására, aktív közreműködésére.

1944. júliusban kezdték volna meg a budapesti zsidóság deportálását, de Horthy leállította az akciót, figyelmeztették, hogy a háború végén felelősségre vonhatják tetteiért. A nyilas hatalomátvétel után Szálasiék létrehozták a pesti gettót, és 50-70 ezer budapesti zsidót gyalog indítottak el Németországba. Az utcákon és a Duna-parton tömeges kivégzéseket hajtottak végre. A magyarországi zsidóság világháborús vesztesége 550-560 ezer fő, a nem zsidó polgári lakosságé 60-100 ezer ember, míg 340-360 ezer magyar katona halt meg. A fővárosban a zsidókat úgynevezett csillagos házakba, majd gettóba zárták. Az életben maradt munkaszolgálatosokat is nyugatra irányították. Közülük is sokan út közben pusztultak el, vagy meggyilkolták őket. „A németek a fővárosi gettót a „végső megoldás” meggyorsítása érdekében hozták létre.....”(Prebuk Anikó-A zsidóság Közép és Kelet-Európában)

A pesti gettó felszabadítására 1945. január 18-án került sor. A Vörös Hadsereg alakulatai többségében csontig soványodott, testileg-lelkileg meggyötört mintegy 70 000 embert találtak a gettóban.

Személyes tapasztalatok, vélemények:

Sok zsidó vonatkozású helyen jártam, többek között Auschwiczban is, ahol igen nagy benyomást tett rám a múzeum, táborok. Nagyon sok magyar zsidó vesztette ott életét, melynek emléke nem vesztet a homályba. Értem ezalatt, hogy magyar nyelven mennek tt dokumentumfilmek, plakátokon is feltüntetik az információkat magyarul. Nagyon sok látni való van melyek sokkolják az embert, ugyanakkor felhívják a figyelmet az emberi túlélési ösztönt, például a táborok működése alatt egy szál fű se volt, mert a rabok mind megették. Az emberi gonoszság határtalanságára utal az ottani épületek, légkör. Sok holokauszt múzeumba jártam és úgy vélem, hogy az emberek mindig elfognak csodálkozni az ott látottak, hallottakon. Izraelbe jártam a tavaly és ott tapasztaltam, hogy a zsidók mennyire ügyüknek, küldetésüknek tekintik a holokauszt megismerését, népiértások elítélését. Azon a véleményen vagyok, hogy a holokauszt, antiszemitizmus mindig is téma lesz. A felelősséget valahol mindenkinek kéne éreznie, a múltba történetek iránt, már csak azért is, hogy ezek a tettek többé ne történhessenek meg.

Források:

Prebuk Anikó-A zsidóság Közép és Kelet-Európában, Csokonai Kiadó 1997.

Bibó István-Zsidókérdés Magyarországon 1944 után, Katalizátor Kiadó BP. 1994.

Sipos Péter- adattár a II. vh. Történetéhez, BP. 1994.

Lucy S. Dawidowicz- Háború a zsidók ellen, Múlt és Jövő, Budapest, 2002.

Robert Jungk-Az emberiség krónikája, Officina Nova, 1993

Adolf Hitler- Mein Kampf, 1924

Kurt Rieder- A koncentrációs táborok története, Vagabund Kiadó, Kecskemét 2003